

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ – ΜΕΛΠΩ Ι. ΠΩΛΟΓΙΩΡΓΗ

Ἐνεπίγραφη βάση αναθήματος

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τῶν ἐτῶν 1993-1996 στὸ οἰκόπεδο Μακρυγιάννη, στοὺς νότιους πρόποδες τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, ἡ ὁποία διενεργήθηκε μὲ ἀφορμὴ τὴν κατασκευὴ τοῦ σταθμοῦ «Ἀκρόπολις» τοῦ ὑπογείου σιδηροδρόμου τῶν Ἀθηνῶν (Μετρό),¹ ἀποκαλύφθηκε μεταξὺ ἄλλων ἡ ἀποκλιθεῖσα ἀρχαία ὁδὸς Ι. (Εἰκ. 1). Μὲ κατεύθυνση ἀπὸ βορειοδυτικὰ πρὸς νοτιοανατολικὰ ἡ ὁδὸς κατέρχεται ἀπὸ τὴν περιοχὴ, ὅπου τὸ τέμενος τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Διονύσου Ἐλευθερέως διαμορφώθηκε τουλάχιστον ἀπὸ τὸν πρῶμο 5ο αἰ. π.Χ. καὶ ἴσως ἦταν σὲ χρῆση ἕως τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰ. μ.Χ.² Τὴν διέσχιζε, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ, κεντρικὸς ἀποχευτικὸς ἀγωγός, ἀποτελούμενος ἀπὸ πῆλινα στελέχη ἐντὸς σκάμματος στὴν κιμηλιά. Σὲ ἀρχαία παραβίαση τῶν ὁδοστρωμάτων, στὸ νοτιοανατολικὸ τμήμα τῆς ὁδοῦ, ἀποκαλύφθηκαν τὸ 1994 σὲ δεύτερη χρῆση ἐνεπίγραφη βάση

Οἱ συγγραφεῖς εὐχαριστοῦν τοὺς ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ Ἑλενα Π. Ζαββοῦ, Γεωργία Ἐ. Μαλούχου καὶ Γιώργο Κ. Παπαδόπουλο, διότι ἐδιάβασαν τὸ χειρόγραφο τοῦ ἄρθρου καὶ τοὺς προφύλαξαν ἀπὸ ἀβλεψίης τὴν Γ. Μαλούχου ἰδιαιτέρως καὶ γιὰ τὴν τυπογραφικὴ ἐπιμέλεια. Ἡ Μ. Πωλογιώργη ἐκφράζει τὶς θερμὲς τῆς εὐχαριστίες καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ πρὸς τὶς συναδέλφους κ.κ. Ἄννα Βλαχάκη, Σταματία Ἐλευθεράτου καὶ Ἀγγελικὴ Κουβέλη γιὰ τὴν εὐγενικὴ διευκόλυνση τῆς μελέτης τῆς στὸ Μουσεῖο Ἀκροπόλεως, ὅπου φυλάσσονται τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς. Ὁ Ἄ. Ματθαίου εὐχαριστεῖ θερμὰ τὴν καλὴ φίλη Μέλπω γιὰ τὴν πρόσκληση νὰ δημοσιεύσουν ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἐνεπίγραφη βάση.

1. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα στὸ ἀνατολικώτερο τμήμα τοῦ οἰκοπέδου Μακρυγιάννη καὶ ὑπὸ τὴν ὁδὸ Μακρυγιάννη, ἡ ὁποία ἔχει διαμορφωθεῖ πλέον σὲ πεζόδρομο, πραγματοποιήθηκε κατὰ τὴν διετία 1994-1995 ὑπὸ τὴν ἄμεση καὶ ἀδιάλειπτη ἐποπτεία καὶ καθοδήγηση τῆς Μ. Πωλογιώργη. Τὰ σχέδια ποὺ περιλαμβάνονται στὴν μελέτη ἔχουν ἐκπονηθεῖ ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Δημήτριον Κουκουλά. Οἱ φωτογραφίαι προέρχονται ἀπὸ τὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τὶς παρεχώρησε εὐγενῶς τὸ Νέο Μουσεῖο Ἀκροπόλεως, τὸ ὁποῖο ἔχει καὶ τὰ πνευματικὰ δικαιώματα (copyright). Ἡ ἀνασκαφικὴ φωτογραφία μὲ τὴν ἐνεπίγραφη βάση *κατὰ χώραν* εἶναι ψηφιακὴ σάρωση τοῦ ἀρνητικοῦ ἀπὸ τὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο τῆς ἀνασκαφῆς γιὰ τὸν ὑπόγειο σιδηρόδρομο τῶν Ἀθηνῶν (Μετρό). Οἱ φωτογραφίαι τῆς βάσης ἔχουν ληφθεῖ ἀπὸ τὸν φωτογράφο κ. Νίκο Ἀντωνιάδη.

2. Συνοπτικὰ γιὰ τὴν ὁδὸ βλ. Κ. Τσάκος – Φ. Τυροβοῦζη, Μακρυγιάννη. Κτίριο Weiler, *ΑΔ* 41 (1986) Β1, Χρονικά, 12, σχέδ. 1· Λ. Παλαιοκρασσά, *Ανασκαφὴ Μακρυγιάννη-Ανασκαφικὴ περίοδος 1986, Ἀρχαιογνωσία* 4 (1985-86) 142, 144-145 σχέδ. 5-6, πίν. 23· Π. Γ. Καλλιγιάς, *Οικόπεδο Μακρυγιάννη, ΑΔ* 45 (1990) Χρονικά, 18· τοῦ ἴδιου, *Σταθμὸς ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ*, στὸν τόμο *Ἡ πόλη κάτω ἀπὸ τὴν πόλη*, (ἐπιμ.) Λ. Παρλαμά – Ν. Χρ. Σταμπολίδης, Ἀθήνα 2000, 32-34 εἰκ. 2-3, καθὼς καὶ 54-57 εἰκ. 9-12 (Ε. Κασσωτάκη)· Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα, *Ταφές στο οἰκόπεδο Μακρυγιάννη, στὸν τόμο Ἐνεργεσίη. Τόμος Χαρακτήριος στὸν Παναγιώτη Ι. Κοντό*, (ἐπιμ.) Ι. Κ. Προμπονάς – Π. Βαλαβάνης, τόμ. Β', Ἀθήνα 2006, 607-628· Μ. Ι. Πωλογιώργη, *Τμήμα ἀνδρικής κεφαλῆς πιθανῶς ἀπὸ προσωπεῖο Διονύσου, στὸν τόμο Σπονδῆ. Αφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Γιώργου Δεσπίνη*, (ἐπιμ.) Ἄ. Δεληβορριάς (†), Ε. Βικέλα, Ἄ. Ζαρκάδας (ὑπὸ ἔκδοσιν), 199-210, εἰδ. 205. Τμήμα τῆς ἴδιας ὁδοῦ ἐντοπίστηκε καὶ στὴν ὁδὸ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου κατὰ τὶς ἐργασίες γιὰ τὴν ἐνοποίηση τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς Ἀθήνας. Γιὰ τὴν πορεία τῆς ὁδοῦ καὶ τὴ συμβολὴ τῆς μὲ δύο ἄλλες ὁδοὺς ἔξω ἀπὸ τὴ ΝΑ γωνία τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου βλ. Γ. Καβαδίας, *Ευ. Γιαννικαπάνη* (ἐπιμ.), *Νότια κλιτύς Ἀκροπόλεως. Σύντομο ἱστορικὸ καὶ περιήγηση*, Ἐκδοσὴ Ἐνωσῆς Φίλων Ἀκροπόλεως, Ἀθήνα 2004, 13, σχ. 7 (σχέδιο Κ. Καζαμάκη).

ἀναθήματος και ἀναθηματικό ἀνάγλυφο στὸν Ἀσκληπιό, ἄσχετο μὲ τὴ βάση.³ Ἡ ἐνεπίγραφη βάση εἶχε χρησιμεύσει γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ σκάμματος γιὰ τὸν ἀγωγό. (Εἰκ. 2).

Ὄρθογώνια βάση (ἀρ. εὐρ. Μ 1433)⁴ λευκοῦ μαρμάρου, ἐλλειπῆς ἄνω, δεξιὰ καὶ κάτω.⁵ (Εἰκ. 3). Στὴν ἄνω πλευρὰ (εἰκ. 4) σώζονται τὰ κατάλοιπα δύο ὀρθογώνιων τόρμων· ἀριστερὰ ἐνὸς μὲ στρογγυλευμένες τὶς γωνίες καὶ μεγαλύτερου⁶ γιὰ τὴν πλίνθο μαρμάρινου ἀναθήματος (μῆκ. 0,505 μ., πλ. (μέγ.) 0,36 μ., βάθ. (μέγ.) 0,02 μ.), καὶ δεξιὰ σὲ ἀπόσταση 0,22-0,235 μ. ἐνὸς μικρότερου (μῆκ. 0,23 μ., πλ. 0,18 μ., βάθ. (σωζ.) 0,055 μ.), γιὰ τὴν στερέωση συμπληρώματος τοῦ κύριου ἀναθήματος, ἴσως πεσσίσκου.

Ύψ. (σωζ.) 0,10 μ., μῆκ. (σωζ.) 1,16 μ., πλ. 0,61 μ.

Ύψ. γραμμ. 0,02 μ. (Ο 0,018 μ.). Διάστιχο 0,025 μ., μεταγραμμάτιο στίχ. 1: 0,01-0,02 μ., στίχ. 2: 0,03 μ.

Ἡ ἐπιγραφὴ⁷ εἶναι χαραγμένη στὴν πρόσθια ὄψη τῆς βάσης. (Εἰκ. 3, 5 καὶ 6).

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

----- | -----
Καλλίας Θυμοχάρους Σφήττιος *vacat* 0,075 Φαῖδρος Καλ[- - Σφήττιος]

[ἀ ν ἐ] θ ε [σ] α ν.

2 Καλ[λί(ο)υ].

Παρατηρήσεις

Ἡ θέση τῆς ἐπιγραφῆς ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ἀνάθημα δὲν μπορεῖ νὰ περιοριζόταν μόνο στὸ ἀριστερὸ τμήμα τῆς βάσης. Ἐὰν ὁ μικρότερος τόρμος ἀπείχε ἀπὸ τὴν δεξιὰ ἀκμὴ τῆς βάσης γύρω στὰ 0,16-0,19 μ., ὅσο καὶ ἡ ἀπόσταση τοῦ μεγαλύτερου τόρμου ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ἀκμὴ, τότε ἡ βάση θὰ εἶχε μῆκος περ. 1,32-1,35 μ.⁸ Τὸ ἀνάθημα ἴσως ἦταν ὀλόγλυφη μορφὴ πιθανῶς

3. Γιὰ τὸ ἀνάγλυφο (ἀρ. εὐρ. Μ 1434) βλ. Μ. Πωλογιώργη, Ἀναθηματικό ἀνάγλυφο ἀπὸ ἀνασκαφὴ στοὺς νότιους πρόποδες τῆς Ἀκροπόλεως, *AE* 159 (2020) 255-285.

4. Τὸ γράμμα Μ ἀναφέρεται στὸν κατάλογο τῶν κινητῶν εὐρημάτων ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ στὸ οἰκόπεδο Μακρυγιάννη.

5. Ἡ ἐπιφάνεια ἔχει ὠχρόφαιη ἐπίχρωση (patina). Ἡ ἄνω καὶ ἡ κάτω πλευρὰ ἔχουν προιονιστεῖ καὶ ἀποκοπεῖ. Ὁ ἀριστερὸς κρόταφος τῆς βάσης εἶναι ἐπεξεργασμένος μὲ τὸ ντισιλίδικο (ὀδοντωτὴ ξοῖδα). Ἡ πρόσθια πλευρὰ ἔχει λειανθεῖ, ἐνῶ ἡ ὀπίσθια ἔχει δουλευτεῖ μὲ λεπτὸ βελόνι καὶ δὲν θὰ ἦταν ὁρατὴ κατὰ τὴν τοποθέτηση τῆς βάσης στὴν ἀρχικὴ τῆς θέση.

6. Ἀπόσταση τοῦ μεγαλύτερου τόρμου ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ἀκμὴ τῆς βάσης 0,16-0,19 μ., ἀπὸ τὴν ἐμπρόσθια ἀκμὴ 0,0175-0,235 μ. τοῦ μικρότερου ἀπὸ τὴν ἐμπρόσθια ἀκμὴ 0,215 μ. Ὁ πυθμένας τῶν τόρμων εἶναι δουλεμένος ἀδρὰ μὲ τὸ βελόνι καὶ τὰ ἴχνη τοῦ ἐργαλείου εἶναι πυκνότερα στὸν μικρότερο. Ἐνα πιθανὸ ἀπειροελάχιστο κατάλοιπο ἀπὸ τὴν ἐπάνω δεξιὰ γωνία τοῦ μικρότερου, ὀρθογώνιου τόρμου θὰ μπορούσε νὰ ὑποδεικνύει ὅτι ἡ θραύση τῆς βάσης ἔγινε ἀκριβῶς στὸ δεξιὸ πέρασ του.

7. Οἱ συνθήκες δὲν ἐπέτρεψαν τὸν ἐπανέλεγχο τῶν ἀναγνώσεων, εἰδικώτερα τοῦ τελικοῦ Σ τοῦ πατρωνυμικοῦ καὶ τοῦ ἀρχικοῦ Σ τοῦ δημοτικοῦ τοῦ πρώτου ἀναθέτη (στίχ. 2) καὶ τῶν ἰχνῶν τῶν γραμμάτων ΝΕ πρὸ τῶν ΘΕ τοῦ ρήματος (στίχ. 3). Μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία θὰ ἐπανέλθουμε.

8. Τὸ Κ τοῦ ὀνόματος Καλλίας (στίχ. 2) ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ἀκμὴ τῆς βάσης 0,07 μ. Ἐφ' ὅσον ἡ συμπλήρωση Καλ[λί(ο)υ Σφήττιος] εὐσταθεῖ καὶ τὸ τελευταῖο Σ τοῦ δημοτικοῦ ἀπείχε ὁμοίως περὶ τὰ 0,07 μ. ἀπὸ τὴν δεξιὰ ἀκμὴ, τότε μὲ βάση τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων, τὸ μεταγραμμάτιο, τὸ κενὸν τῶν 0,075 μ. μεταξὺ τῶν δύο ἀναθετῶν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Καλλίας Θ. Σ. ἔχει συνολικὰ 25 γράμματα καὶ τὸ Φαῖδρος Κ. Σ. 21 ἢ 22, προκύπτει καὶ πάλι ὅτι τὸ ἀρχικὸ μῆκος τῆς βάσης πρέπει νὰ ἦταν περίπου 1,35 μ.

στηριζόμενη σὲ πεσσίσκο πὸν ὑψωνόταν στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς.⁹ Φυσικά, γιὰ μία τέτοια ὑπόθεση θὰ ἦταν περισσότερο ἀναμενόμενη ἢ κοινὴ πλίνθος γιὰ ἀγαλμάτιο καὶ πεσσίσκο.

1 Μικρὸ ἴχνος κάθετης κεραίας γραμματος πὸν διακρίνεται μὲ δυσκολία ψηλότερα ἀπὸ τὸ δεῦτερο Ο τοῦ πατρωνυμικοῦ Θυμοχάρους ὑποδεικνύει ὅτι πιθανώτατα ἐπάνω ἀπὸ τὸν πρῶτο σωζόμενο στίχο ὑπῆρχε καὶ ἄλλος, ἴσως μὲ τὸ ὄνομα τῆς θεότητας ἢ τῶν θεοτήτων, στὶς ὁποῖες εἶχε γίνει ἡ ἀνάθεση· δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀναγραφόταν καὶ ὁ λόγος τῆς ἀναθέσεως.¹⁰

2 Θυμοχάρους· τὸ Σ σώζεται, ἀλλὰ εἶναι ἀχνό. Τὸ ὄνομα *Θυμοχάρης* ἀπαντᾷ στὴν Ἀττικὴ ἤδη πρὶν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. (βλ. Osborne – Byrne, *LGPN* II, 253, s.v.).

Καλ[- -]· τοῦ πρῶτου Λ σώζεται ἡ γωνία. Ἀρκετὲς συμπληρώσεις τοῦ ὀνόματος εἶναι δυνατές, Καλ[λίου], Καλ[λιάδου], Καλ[λίππου], Καλ[λέου], Καλ[λίστου] καὶ εἴ τι ἄλλο παρόμοιο. Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὸ ὄνομα τοῦ πρῶτου ἀναθέτη καὶ τὰ ὀνόματα πὸν ἀπαντοῦν στὴν οἰκογένεια αὐτῆ τῶν Σφηττίων θεωροῦμε πιθανότερη τὴν συμπλήρωση Καλ[λί(ο)υ].

[Σφήττιος]· ἡ συμπλήρωση τοῦ δημοτικοῦ εἶναι πολὺ πιθανή,¹¹ πρβλ. τὶς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς *IG* II³ 4, 1368, ὅπου καὶ οἱ γιοὶ τοῦ ἀναθέτη, ἀναθέτες καὶ αὐτοί, φέρονται μὲ τὸ δημοτικὸ τους (μὲ τὰ δημοτικὰ τους, διάφορα ὅμως ἀπὸ τοῦ πατέρα καὶ τῶν γιῶν, φέρονται καὶ οἱ ἐγγονοί, προφανῶς ἀπὸ θυγατέρες τοῦ πατέρα) καὶ *IG* II³ 4, 252 (ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ δημόσιου χαρακτήρα). Ὡστε, ἐὰν ἰσχύει ἡ προτεινόμενη συμπλήρωση, οἱ ἀναθέτες εἶναι πατέρας καὶ γιός.

3 [ἀνέ]θε[σ]αν· τοῦ Θ διακρίνεται μικρὸ τμήμα ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος τοῦ κύκλου· τοῦ Ε μετὰ τὸ Θ σώζονται ἡ ἄνω ὀριζόντια κεραία καὶ μικρὸ τμήμα τῆς καθέτου. Πιθανώτατα σώζονται καὶ ἴχνη τῶν γραμμάτων ΝΕ πρὸ τοῦ Θ, ἀλλὰ εἶναι ἀναγκαῖος ὁ ἐπανελέγχος τοῦ λίθου, καὶ γιὰ αὐτὸ δὲν τὰ θέσαμε ἐκτὸς ἀγκυλῶν (βλ. καὶ τὴν σημ. 7). Ἡ διάταξη τῶν γραμμάτων τοῦ ρήματος εἶναι ἀραιότερη ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν ἀναθετῶν (στίχ. 2). Ἀπὸ τὴν θέση τῶν σωζομένων γραμμάτων προκύπτει ὅτι τὸ ρῆμα εἶχε κατὰ πάσαν πιθανότητα χαραχθεῖ στὸ μέσον τοῦ στίχου γιὰ λόγους συμμετρίας.

Σημειώτεον πάντως ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ μήκους βρῖσκεται ὑπὸ τὴν αἴρεση δύο παραδοχῶν, τῆς ἴσης περιόπου ἀποστάσεως τοῦ μικρότερου τόρμου ἀπὸ τὴν δεξιὰ ἀκμὴ τῆς βάσης καὶ τῆς προτεινόμενης συμπληρώσεως.

9. Μιὰ ιδέα, βεβαίως ὄχι περιοριστικὴ, σχετικὰ μὲ τὸ εἶδος τοῦ ἀναθήματος μορεῖ νὰ προσφέρει τὸ ἀγαλμάτιο ἀγοριοῦ (3ος αἰ. π.Χ.) πὸν βρέθηκε στὶς πηγές τοῦ Κηφισοῦ κάτω ἀπὸ τὶς βόρειες πλαγιὲς τοῦ Παρνασσοῦ καὶ κοντὰ στὴν ἀρχαία Λίλαια, τὸ ὁποῖο κατὰ μία γνώμη παριστάνει τὸν Ἰανίσκο, γιὸ τοῦ Ασκληπιοῦ· Αθήνα, Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο ἀρ. εὑρ. 2772. Βλ. Σ. Καρούζου, *Ἐθνικὸν Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον. Συλλογὴ γλυπτῶν. Περιγραφικὸς κατάλογος*, Αθήνα 1967, 176-177, πίν. 63 (Ἰανίσκος;), Β.Σ. Βο1, ΑΑ 1981, 648 (πιθανῶς τοπικὴ θεότητα), Ν. Καλτσάς, *Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Τα γλυπτά. Κατάλογος*, Αθήνα 2001, 270, ἀρ. κατ. 563, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

10. Ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἐλλιπής, δὲν μορεῖ νὰ πεί κανεὶς μὲ βεβαιότητα ἐὰν ἡ ἀνάθεση ἦταν ἰδιωτικοῦ, πράγμα πιθανώτερο, ἢ δημόσιου χαρακτήρα· στὴν δευτέρη περίπτωση οἱ ἀναθέτες θὰ εἶχαν ἀναλάβει δημόσιο ἀξίωμα καὶ λόγῳ τῆς ἐπιτυχοῦς ἀσκήσεώς του θὰ ἔκαναν τὴν ἀνάθεση.

11. Γράφουμε πολὺ πιθανὴ γιὰ δύο λόγους· πρῶτον, διότι σὲ δύο περιπτώσεις ἀναθέσεως πατέρα καὶ γιοῦ (ἢ γιῶν), βλ. *IG* II³ 4, 1158 καὶ 1218, τὸ δημοτικὸ συνοδεύει μόνον τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα· δευτέρον, διότι ὁ δευτέρος ἀναθέτης μορεῖ νὰ εἶναι τῆς αὐτῆς οἰκογενείας πρὸς τὸν πρῶτο, ἀλλὰ ἄλλου δήμου, ἢ τέλος νὰ πρόκειται γιὰ μὴ συγγενικὸ πρόσωπο, ἐκδοχὴ ὅμως πὸν θεωροῦμε πολὺ λίγο πιθανή.

Σχόλια

Οι δύο ἀναθέτες ἀνήκαν σὲ πλοῦσια καὶ ἐξέχουσα οἰκογένεια τοῦ δήμου τοῦ Σφηττοῦ.¹² Μέλη τῆς ἀνέλαβαν διάφορα δημόσια ἀξιώματα καὶ διακρίθηκαν.¹³ Τὰ ὀνόματα *Θυμοχάρης*, *Καλλίας* καὶ *Φαῖδρος* ἐπαναλαμβάνονται στὴν οἰκογένεια, τὴν ὁποία μποροῦμε νὰ παρακολουθήσουμε¹⁴ ἀσφαλῶς ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 4ου αἰ. ἕως καὶ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.¹⁵

Καλλίας (I) *Σφήττιος* φέρεται ὡς μισθωτῆς δύο μεταλλείων ἀργύρου καὶ ἰδιοκτῆτης γῆς στὴν Λαυρεωτικὴ τὸ 367/6 π.Χ.¹⁶

Ὁ γιὸς τοῦ *Φαῖδρος* (I) *Καλλίων* (I) *Σφήττιος* (PA 13964)¹⁷ ὑπῆρξε στρατηγὸς τὸ 347/6, περὶ τὸ 334/3 καὶ τὸ 323/2 π.Χ., ἐγγυητῆς τριῶν τὸ 341 καὶ συντριήραρχος τὸ 322 π.Χ.

Ὁ *Θυμοχάρης* (I) Φ. Σ.¹⁸ (PA 7412) γιὸς τοῦ *Φαῖδρον* (I) τιμήθηκε μαζί με ἄλλους Ἀθηναίους δημότες ὡς *ιεροποιὸς* γιὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀγῶνων κατὰ τὰ *Ἀμφιαράϊα τὰ μεγάλα*: βλ. τὸ ψήφισμα τοῦ 329/8 π.Χ. ἀπὸ τὸ Ἀμφιάρειον τοῦ Ὠρωποῦ IG II³ 1, 355.29-30.¹⁹ Λίγο ἀργότερα ὡς στρατηγὸς ἀνέλαβε καὶ ἔφερε εἰς πέρας πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις: βλ. τὸ ψήφισμα IG II³ 1, 985.3-18 πρὸς τιμὴν τοῦ γιου τοῦ *Φαῖδρον* (II).

Οἱ γιοὶ τοῦ *Θυμοχάρους* (I) *Καλλίας* (II)²⁰ καὶ *Φαῖδρος* (II), (PA 13963), εἶχαν ἀξιόλογη

12. Στὸν προσδιορισμὸ τῆς θέσεως τοῦ ἄνω τοῦ μετρίου ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸν πλοῦτο δήμου τοῦ Σφηττοῦ συνέβαλαν οὐσιωδῶς δύο δημοσιεύσεις τῆς Ἀθηνᾶς Γ. Καλογεροπούλου, τῆς ἀναθηματικῆς βάσεως πρὸς τιμὴν τοῦ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως ἀπὸ τὸ *Κάστρο τοῦ Χριστοῦ*, BCH 93 (1969) 56-71 (SEG 21, 206) καὶ ἑλλιποῦς δημοτικῶν ψηφίσματος ἀπὸ τὸ Φιλιᾶτι, *AncW* 13 (1986) 3-5 (SEG 36, 187): βλ. καὶ J. S. Traill, *Demos and Tritys. Epigraphical and Topographical Studies in the Organization of Attica*, Toronto 1986, 132. Ἐπισκόπηση τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, τῆς τοπογραφικῆς ἔρευνας καθὼς καὶ ἐπιανεξέταση τῶν τεκμηρίων γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου τὸν 4ο αἰ. π.Χ. παρέχουν οἱ Κ. Takeuchi καὶ P. Wilson, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀναδημοσιεύουν τὸ ψήφισμα με ἐκτενῆ σχόλια, βλ. τὸ ἄρθρο *Dionysos and Theatre in Sphettos*, *Λογεῖον, Περιοδικὸ γιὰ τὸ Ἀρχαῖο Θέατρο, Logeion, A Journal of Ancient Theatre* 4 (2014) 40-69.

13. Στέμμα τῆς οἰκογενείας συντάξε ὁ J. Kirchner ὑπὸ τὸ λήμμα *Φαῖδρος* (I) *Καλλίων* (I) Σ. (PA 13964). Τὸ ἀναπροσάρμοσε συμπεριλαμβάνοντας τὰ νεώτερα στοιχεῖα καὶ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν ἔρευνα ὁ J. K. Davies, *Athenian Propertied Families*, Oxford 1971, PA/APF 13964, σελ. 524-528. Ὅσα προέκυψαν ἀπὸ τὸ ἐκτενὲς ψήφισμα πρὸς τιμὴν τοῦ *Καλλίων* *Θυμοχάρου* Σ. συζητεῖ ὁ T. L. Shear Jr., *Kallias of Sphettos and the Revolt of Athens in 286 B.C.*, (*Hesperia Suppl.* XVII), Princeton 1978, 9-12: βλ. ἐπίσης Sally C. Humphreys, *Kinship in Ancient Athens: An Anthropological Analysis*, I, Oxford 2018, 974 καὶ σημ. 25, ἡ πραγμάτευση τῆς ὁποίας εἶναι τολμηρότερη στὴν ἀπόδοση μελῶν στὴν οἰκογένεια με συνέπεια τὴν ἀλλαγὴ ἐν πολλοῖς τῆς ἀριθμῆσεως (I, II, III κλπ.) μελῶν τῆς.

14. Ἡ προτεινόμενη ταύτιση τῶν δύο ἀναθετῶν καθιστᾶ πιθανώτερη τὴν ἀναγωγὴ τῆς ἐμφάνισεως τῆς οἰκογενείας λίγο μετὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰ. (βλ. παρακ. ὑπὸ τὴν παράγραφο *οἱ ἀναθέτες*).

15. Στὴν σύντομη περιδιάβαση στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας παραλείψαμε τὰ μόνον πιθανά, βλ. λ.χ. τὸν *Φαῖδρον*(;) τοῦ καταλόγου *πωλητῶν Agora* XIX P20.74 καὶ 93 (μεταξὺ τοῦ 350/49 καὶ 345/4 π.Χ.), τὸν ὁποῖο ὁ Davies ταυτίζει, ἀκολουθώντας τὴν πρόταση τῆς M. Crosby, *Hesperia* 19 (1950) 235 με τὸν *Φαῖδρον* (I) –(*Φαῖδρον* II?) τὸν ὀνομάζει ἡ Humphreys, ὅ.π. (σημ. 13), 974, σημ. 25– σώζεται μόνον τὸ ὄνομα ἐν μέρει, χωρὶς πατρωνυμικὸ καὶ δημοτικὸ: βλ. καὶ M. K. Langdon, *Agora* XIX, σελ. 100. Ἐπίσης ἕναν *Θυμοχάρη* ἐμφανιζόμενο με δραστηριότητα σχετικὴ με τὰ μεταλλεία (*AM* 62, 1937, 11, ἀρ. 12: νέα ἔκδοση με ὀρθότερες ἀναγνώσεις ἐπέτυχε ὁ Εὐάγγ. Κακαβογιάννης, *AAA* 11 (1978) 96-99 (SEG 28, 204): καὶ ἕναν ἄλλο *Θυμοχάρη* (PA 7407), ἀγοραστὴ χωρίου στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ.

16. *Καλλίας* *Σφήττι(ος)* *Agora* XIX P5.42, 48, 65.

17. Βλ. Davies, ὅ.π., 525: τὴν γέννηση τοῦ *Φαῖδρον* (I) τοποθετεῖ περὶ τὸ 390 ἢ λίγο ἀργότερα στηριζόμενος τόσο στὴν πρώτη γνωστὴ στρατηγία του, ὅσο καὶ στὴν συμμετοχὴ τοῦ γιου τοῦ *Θυμοχάρους* ὡς *ιεροποιῦ* στὰ μεγάλα *Ἀμφιαράϊα*.

18. Davies, ὅ.π., 525-526.

19. Βλ. καὶ B. X. Πετράκος, *Οἱ ἐπιγραφές τοῦ Ὠρωποῦ* (BAE 170), Ἀθήναι 1997, 298.29-30.

20. Τὸν *Καλλίαν* Θ. Σ. προσέθεσε προσφύως στὸ στέμμα τῆς οἰκογενείας ὁ Davies, ὅ.π., 526, ἀναγνωρίζοντας ὡς μέλος τῆς τὸν *Καλλίαν* *Θυμοχάρους* *Ἀθηναῖον* τιμώμενο με *προξενίαν* καὶ *εὐεργεσίαν* ἀπὸ τοὺς Δηλίους στὸ ψήφισμα IG XI 4, 527.

δημόσια δραστηριότητα, ἀνέλαβαν ἀξιώματα καὶ προσέφεραν ἐξαιρετικὲς ὑπηρεσίες στὴν πόλη τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ *Φαῖδρος* (II) ἐμφανίζεται ὡς στρατηγὸς τὸ 296/5 καὶ ἔχει ἀκόμη ἐνεργὴ παρουσία στὸν δημόσιο βίον τὸ 274/3 π.Χ.· γιὰ τὴν μεγάλη προσφορά του τὸν ἐτίμησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ χαλκὴν εἰκόνα, βλ. τὸ μακρὸ ψήφισμα *IG* II³ 1, 985 (II² 682) τοῦ 259/8 ἢ 255/4 π.Χ.²¹ πρὸς τιμὴν του. Ἐκτενὲς ψήφισμα ὑπὲρ τοῦ *Καλλίου* (II) *Θ.* Σ. πὺν βρέθηκε στὴν Ἀγορὰ τὸ 1971 ἔκανε γνωστὴ τὴν σημαντικὴ δημόσια δράση του,²² γιὰ τὴν ὁποία οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐτίμησαν, ὅπως καὶ τὸν ἀδελφὸ του *Φαῖδρον* (II),²³ μὲ χαλκὴν εἰκόνα.

Ἡ χρονολόγηση. Σὲ δύο στοιχεῖα στηρίζεται ἡ προτεινόμενη χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς, στὴν κατάληξη -ους τοῦ πατρωνυμικοῦ *Θυμοχάρους*²⁴ καὶ στὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων. Στὰ ὀνόματα τῆς τρίτης κλίσεως συμφώνως πρὸς τὸν Threatte: «the normal ending is -ους in the fourth century especially before 325 B.C.»²⁵ Βεβαίως ἡ κατάληξη -ους ἐμφανίζεται καὶ ἀργότερα στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ., ἀλλὰ καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. καὶ προῖοντος τοῦ χρόνου πολὺ σποραδικά.²⁶

Γιὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς πρβλ. *IG* II³ 4, 2A, πίν. 1 (357/6), 230, πίν. 34 (μέσα τοῦ 4ου αἰ.), 246, πίν. 36 (357/6), 252, πίν. 37 (μέσα τοῦ 4ου αἰ.), 588, πίν. 78 (μέσα τοῦ 4ου αἰ.).

Οἱ ἀναθέτες. Προτείνουμε ὅτι ὁ πρῶτος ἀναθέτης *Καλλίας* *Θυμοχάρους* Σφήτιος εἶναι ὁ *Καλλίας* (I) Σ. ὁ ἐμφανιζόμενος στοὺς καταλόγους πωλητῶν ὡς μισθωτὴς δύο μεταλλείων ἀργύρου στὴν Λαυρεωτικὴ (βλ. παραπ.· ὁ δεῦτερος ἀναθέτης, *Φαῖδρος* Καλ[λί(ο) Σφήτιος], ἐὰν ἡ προτεινόμενη συμπλήρωση εὐσταθεῖ, εἶναι ὁ γιὸς τοῦ *Φαῖδρος* (I) *Καλλίου* (I) Σ. (*PA* 13964).

Ἀπὸ τὴν νέα ἐπιγραφή γίνεται γνωστὸ τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ *Καλλίου* (I),²⁷ *Θυμοχάρης*, καὶ τώρα μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποστηρίξει ὅτι πιθανώτατα ὁ *Θυμοχάρης* αὐτὸς ταυτίζεται πρὸς τὸν *Θυμοχάρη*, στρατηγὸν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν Τετρακοσίων τὸ 411 π.Χ. (*PA* 7406)· σημειωτέον ὅτι ὁ Davies εἶχε ἤδη προτείνει ὅτι πιθανῶς ὁ στρατηγὸς ἦταν μέλος τῆς οἰκογένειας.²⁸ Ἐὰν ἰσχύει ἡ ταύτιση, τότε ἡ ἱστορία τῆς οἰκογένειας ἀνάγεται στὰ μέσα περιόδου τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Ἡ θέση τοῦ ἀναθήματος. Δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα πὺν νὰ ἀποδεικνύουν μὲ ἀδιαμφισβήτητο τρόπο πὺν ἦταν ἰδρυμένο τὸ ἀνάθημα, τὸ ὁποῖο στήριξε ἡ ἐνεπίγραφη βάση. Δεδομένου τοῦ

21. Τὴν δράση του διαλαμβάνει ὁ Davies, ὅ.π., 526-527· νεώτερη βιβλιογραφία δίδει ἡ Humphreys, ὅ.π., 974 σημ. 25.

22. Βλ. Shear, *Kallias of Sphettos and the Revolt of Athens in 286 B.C.* (*SEG* 28, 60)· νεώτερη βιβλιογραφία δίδει ἡ Humphreys, ὅ.π., 974 σημ. 25.

23. Γιὰ τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀδελφῶν *Φαῖδρον* (II) *Θ.* (I) καὶ *Καλλίου* (II) *Θ.*, βλ. Davies, ὅ.π., 527-528 καὶ Humphreys, ὅ.π., 974 καὶ τὴν σημ. 25.

24. Ἐπειδὴ κατὰ σύμπτωσιν τὸ ὄνομα κατὰ γενικὴν βρίσκεται σὲ ἐπιγραφὰς τοῦ 3ου αἰ. καὶ ἐξῆς, ἔχει τὴν μορφή τῶν πρωτοκλιτῶν ὀνομάτων (-ου), βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions*, II. *Morphology*, Berlin 1996, 138, 154. Παρὰ ταῦτα στὸ ψήφισμα τῆς Δήλου τοῦ προῖμου 3ου αἰ. π.Χ. *IG* XI 4, 527.2, 5 ἐμφανίζεται γενικὴ *Θυμοχάρους* (τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ τιμώμενου *Καλλίου* Ἀθηναίου). Ὁμοίως καὶ σὲ ὑστερότερη Δηλιακὴ ἐπιγραφή *IG* XI 2, 203 B στίχ. 31 (κυλίκιον *Θυμοχάρους*). Πάντως σημειωτέον ὅτι στὸ προαναφερθὲν ψήφισμα τοῦ 329/8 π.Χ. ἀπὸ τὸ Ἀμφιάρειον τοῦ Ὠρωποῦ *IG* II³ 1, 355.29-30 ἐμφανίζεται ἡ αἰτιατικὴ τοῦ ὀνόματος κατὰ τὰ πρωτόκλιτα ὀνόματα (*Θυμοχάρην*)· πρβλ. καὶ τὰ Δημάδην (24), Ἐπιτέλην (26/27), Ἐπιχάρην (28).

25. Threatte, ὅ.π. (σημ. 24), 154.

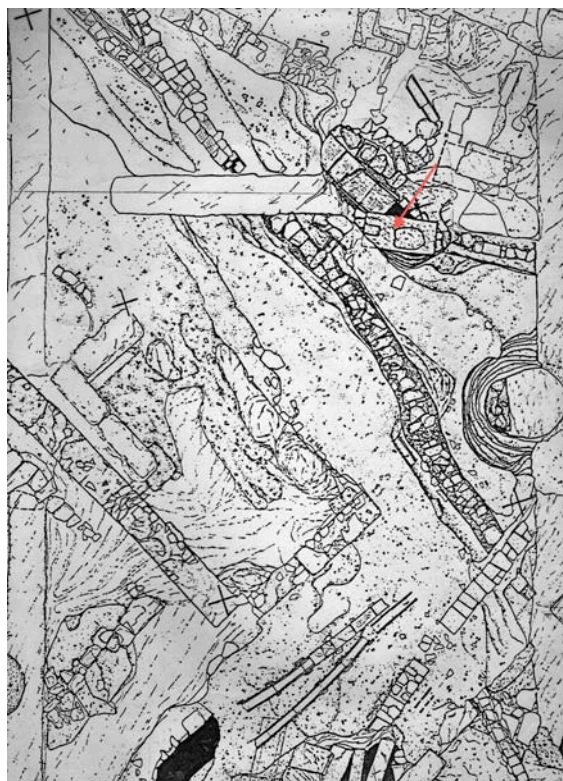
26. Βλ. Threatte, ὅ.π. (σημ. 24) 160-163.

27. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἔτους γεννήσεως τοῦ *Φαῖδρον* (I), βλ. παραπ. τὴν σημ. 17, ὁ *Καλλίας* (I) θὰ εἶχε γεννηθεῖ περὶ τὸ 420-415 π.Χ.

28. Βλ. Davies, ὅ.π., 524-525.

βάρους της, τὸ πῶς πιθανὸ εἶναι ὅτι δὲν μεταφέρθηκε ἀπὸ πολὺ μακριὰ καὶ ἡ νότια κλιτὺς τῆς Ἀκροπόλεως προβάλλει ὡς πιθανὴ ἀρχικὴ προέλευση. Ἡ θραύση τοῦ δεξιοῦ τμήματος καὶ ιδιαίτερα ἡ ἀποκοπὴ τοῦ ἀνώτερου καὶ τοῦ κατώτερου τμήματος τῆς βάσης ἐνδέχεται νὰ ἔγιναν γιὰ τὴν ἐλάφρυνσή της, ὥστε νὰ διευκολυνθεῖ ἡ μεταφορὰ της, ἴσως καὶ γιὰ νὰ ἐξοικονομηθεῖ περισσότερο ὑλικὸ γιὰ δεύτερη χρῆση. Ὡστόσο δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ καὶ ἡ περίπτωση ἡ βάση μὲ τὸ ἀνάθημα νὰ εἶχαν ὑποστῆ βανδαλισμὸ πρὶν καὶ ἄσχετα μὲ τὴν ἐπαναχρησιμοποίησή της στὴν κάλυψη τοῦ κεντρικοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ στὴν ἀρχαία ὁδὸ Ι.

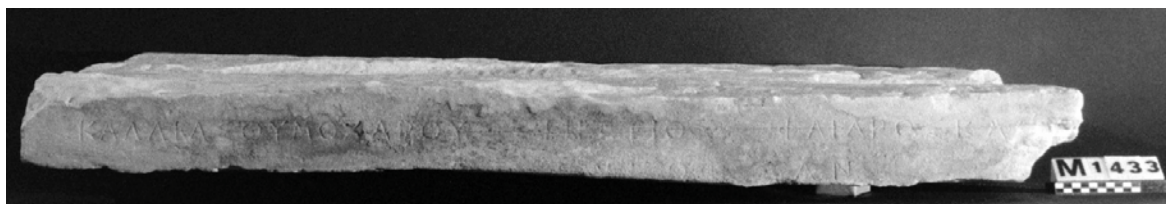
Ἐνελίγραφη βάση ἀναθήματος

Εἰκ. 1. Ἀπόσπασμα τῆς σχεδιαστικῆς κάτοψης τῆς ἀνασκαφῆς στὴν ἀρχαία ὁδὸ I μετὰ τὴν βάση ἀναθήματος M 1433 κατὰ χώραν.

Εἰκ. 2. Ἡ βάση κατὰ χώραν. (Ἄποψη ἀπὸ Β).

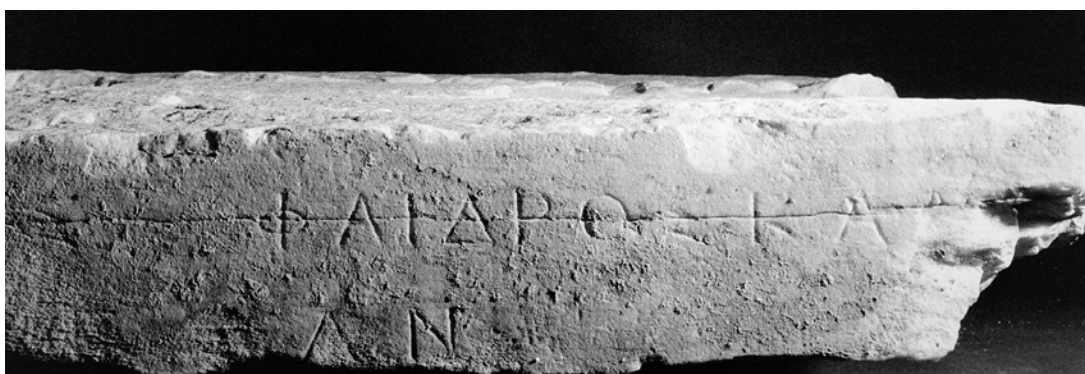
Εικ. 3: Ἡ πρόσθια ὄψη τῆς βάσης.

Εικ. 4: Ἡ ἄνω πλευρὰ τῆς βάσης.

Εἰκ. 5: Ἀριστερὸ τμήμα τῆς πρόσθιας ὄψης. Λεπτομέρεια τῆς ἐπιγραφῆς.

Εἰκ. 6: Δεξιὸ τμήμα τῆς πρόσθιας ὄψης. Λεπτομέρεια τῆς ἐπιγραφῆς.